

Tamási Lajos legszebb versei – '56 szellemiségének hiteles őrzői

Éreztem a tüzet, átjárt, fölgújtotta lelkemet, barátságunk beteljesülésének fölemelő öröme éltetett. És ez a tűz a forradalom hatvanadik évfordulóján tetre készített. Most legalább valamennyit visszaadhatunk Tamási Lajosnak abból a sok-sok jóból, amit eleitől fogva tőle kaptam és kaptunk! Több mint harminc éven át szinte minden héten vele voltam, hol a csepeli Olvasó Munkás Klubban, hol Zugligetben, Alkony úti, később Pagony utcai házában. Megégettük egymást barátságunkkal, szeretetünkkel. Később ugyanebben az érzésben talákoztam G. Komoróczy Emőke irodalomtörténésszel, ő Kassák iránti szeretetünket és ismereteinket növelte-nevelte tovább, hasonlóan Tamási Lajoshoz. Így voltunk együtt a hatvanas évek kezdetétől.

Tamási Lajos költészetének elismertetésére komolyabb alkalom 2016-ban kínálkozott, a forradalom hatvanadik évfordulóján, 25 évvel a költő halála után. Sugárzó szelleme, költői és emberi nagysága velem maradt. Tudatában voltam és vagyok, hogy amíg Magyarországon a „senkik” seregelhetnek az irodalomban, addig az ő szelleme nem juthat érvényre. Épp ezért tart ki bennem barátsága iránt a hűség, s persze főleg azért, mert tudtam és tudom, ha majd az ő költészetét valóban elismeri a nemzet, az lesz az igazi talpra állásunk első komolyabb jele. Ezért áradt szét bennem a szeretet tüze, ezért nem hűtheti le érzéseimet a valóság, az, hogy őneki már mindegy. Elkéstünk megint. Ady lovainak vak ügetését ezen a tájon folyton hallani. Hogyan lehetne mindegy nekünk, hogy Tamásiról mit tudunk. S hogy mit fogadhatunk be a költészetéből. Az új és újabb fájdalmak ellen őt és a hozzá hasonlókat már biztos halál védi. Ahogy a magyar szabadságért a pesti utcán elesetteket. Ha Kassák Lajos szellemét elfedhetik az újabb és újabb divatok, akkor Tamási Lajos költészete is hiába maradandó? Az a feladatunk, hogy a könyveit eljuttassuk az olvasókhhoz, a munkásokhoz, a néphez, a legjobban rászorulókhöz. Hogy Istennek, a hazának, e megrontott felséges népnek, ennek a többszörösen megcsönkített nemzetnek adjuk oda, ami az övé.

A jóvátétel szándékától üzve különösen megörültem az 1956-os Emlékbizottság kínálta pályázati lehetőségnek. Erre vártunk – szóltam G. Komoróczy Emőkének –, hogy itt a halaszthatatlan alkalom. „*A háromszín lobogók mellé / tegyetek három esküvést: / sírásból, egynek, tiszta könnyet, / s a zsarnokság gyűlöletét, // s fogadalmat te kicsi ország, / el ne felejtse, aki él...*” Ez az! Ez a könyv címe. Nem felejthetjük el sem a forradalmat, sem Tamási Lajost. Sem a szabadságra, függetlenségre, demokráciára, emberi méltóságra kiéhezett magyar nemzetet.

A történelem nagy pillanata az, mikor az „önérzetében megsértett nép” fölemeli fejét, megelőzi (félre)vezetőit, s megelőzi költőit is. Ledobja sorsa terheit, megmutatja igazi erejét, világraszóló győzelemre tör. Szabad és boldog akar lenni, előbb csak érzi, de már tudja is, hogy e küzdelemben még a vereség is magasztos. Így történt népünkkel 1956-ban. A nép után a költők ébredtek legkorábban, s költemények-

ben próbáltuk őrizni a vereséget szenvedettek becsületét. Hervadhatatlan virágok csokra a magyar költészet, s benne Tamási Lajosé. Történelmünk legszentebb pillanatai valóban a nemzet „közös ihletéből” és közös vállalkozásából fakadtak.

Minden nagy költészet győzelem a halálon. Győzelmünk akkor lehet termékenyebb, ha költészetünk, Tamási Lajos költészete is termékeny talajra hull, s ahogy távolodunk az időben a hajdani eseményektől, úgy válik egyre világosabbá: Tamási a „nép nevében” emelte fel szavát nemcsak 1956. október 23-án, hanem előtte és utána is, a világra szóló aljasság, a véres csalás és leverettetés évtizedeiben.

Senki nem irányította az ország figyelmét tisztábban és mélyebben a nép sorsára, mint éppen ő. Senki nem küzdött nála hitelesebben a forradalom megtisztulásáért, ahogy azt 1956 szeptemberében a *Keserves fáklya*ban kifejezte: „A gyanakvással önérzetében / megsértett nép nem csapott lármát. / Csak összenézett és legyintve / megvonta vállát. [...] Vezérei ostobaságát / jószívvel meg is magyarázta. / Csak a gyanakvás fájt szívének / s rászokott a szomorúságra. // S ha csuklott is magányos sírás: / Fegyelmezett volt szobor-arca, / sok könnyeit, sebeit-gondját / önáltatással letagadta... // Nyíl ki, vérünkéből nyíl ki végre, / forradalom, te örök álunk /- Vagy könnyűnek találtatunk és / a varjú, ha károg utánunk.”

Láttam Tamási Lajosnál a *Keserves fáklya* kefelevonatát, benne volt a *Piros a vér a pesti utcán* is. 1956 decemberében Köpeczi Béla, a Magvető igazgatója telefonon figyelmeztette a költőt, hogy könyve megjelenése érdekében ki kell hagyni ezt a verset. „Kire lövettek összebújva / ti megbukott miniszterek? / Sem az ÁVH, sem a tankok / titeket meg nem mentenek.” Tamási a *Piros a vér* helyett *A megdermedt hegyvidéken*-t tette a kötetébe; ebben „...erdők hallgatják némaságukat”. Ez az első hallásra természeti lírának tűnő vers így folytatódik: „Naphosszat állnék, úgy, hogy meg se rebben / szemem és számról nem hullik a szó, / nehéz és szörnyű csend van a szívemben, / annyit tudok csak: elárultak engem. / S még nem tudom, hogy ki volt az áruló.” November volt.

Tamási verseiből – írja G. Komoróczy Emőke – szinte teljesen rekonstruálható a forradalom eufórikus, majd gyászos története: A forradalom résztvevői, ahogy az egész nemzet, nagy árat fizettek. Már november 4-én „tankok, katonák / vonultak / a Szabadság-hídon át”, s vérrel terítették be (ismét) a budai, pesti utcákat. „A rádióban / dobolt a gyászzene, / szél fúj, a város / vad lélegzete. /.../ Sötétedett már, / nem láttuk a vért, / csak a gyertyák / lobogtak a holtakért. // S nem tudtuk, hogy ki ölt, és ki a holt? / Hullt az eső, / Halottak napja volt” (*Halottak napja*). Aztán jöttek a meghurcoltatások, a kivégzések, börtönbüntetések, az évtizedeken át tartó rendőri megfigyelések félelemmel teli esztendei. Tamási versei (is) sokáig az asztalfiókban maradtak, így *A rend* is. „És helyreállt a rend már / keményen és szilárdan áll a törvény / Csönd van. S ennél nem telik többre / a megreccsent gerincek földjén.” Akkoriban embereket adtak-vettek a politika nagy vásárában, akasztottak is sokat, mégis „mindig kell támadni egynek / legalább egynek, ki lemossa /szívünkről a mocskot, a szégyent, / habár a gárda letapossa”. (*Vásár*). A *Közvetítés*ben nyilvános tömegkivézsről ad hírt a költő, a gyilkosság helyszíne II. NN Hasszán király udvara... – az

egész ország. A gyilkos gúnnal megírt vers korábban lehetett talányos, de ma már tudjuk: a salgótarjáni és a mosonmagyaróvári sortüzekről szól, a költői képeken való képek sütnek át, a Gyűjtő börtönudvarán folytatott kivégzések képei is.

A magyar versolvasók legnagyobb többsége 1956-tól egyetlen Tamási-versről tudhatott, a *Piros a vér pesti utcán*-ról, majd közben a történelem logikája szerint azt is elfelejtette; önmagát is így felejtí a nép. Az *El ne felejtse, aki él* mindenki számára nyilvánvalóvá teszi: a kötet hatvan verse mind a forradalomról szól, Tamási Lajos egész életműve a forradalom jegyese.

Könyvünk *Tiszteletadás* fejezete pályatársak, tanítványok főhajtása a költő előtt. Részletesebb ismertetés helyett szinte csak felsorolni lehet néhány emlékező nevé.

Varga Domokos írja: „Újév napján, 1993. január 1-jén töltötte volna be élete hetvenedik évét. De azt már nem győzte kivárni. Néhány héttel előbb megszakadt a szíve, s ő visszatért a föld porába, ahonnan vétetett”.

Pomogáts Béla Tamási Lajos költői művét, a *Piros a vér a pesti utcán*-t a magyar politikai költészet „felejthetetlen klasszikus darabjai” közé sorolja. Kölcsey Ferenc *Zrinyi második énekére*, Vörösmarty *A vén cigányára*, Petőfi *Egy gondolat bánt engemet*, Arany *Letésem a lantot*, Ady *Üdvözet a győzőnek*, Babitsól *Talán a vízözön*, József Attilától *A Dunánál*, Illyés *Egy mondat a zsarnokságról* költeményére gondol.

Én arról írtam, hogy Tamási Lajos a mindenkori császárok örök ellensége volt és marad. Legjobban Kassák Lajost becsülte, példaképének tekintette a császárölő Kassák-Cassiusust.

Csőregh Éva Trójából írt a költőnek, megmászta a faló létráját, beléje bújt, s úgy tetszett neki, hogy „míg a közönséges embernek be kell járnia mindazon földet s népeket, akikről tudomást szerezni... akar, vagynak más kiváltságú emberek, kik erre rá nem szorulnak. ...A költőt nem a MALÉV, hanem képzelete repíti meszszi- szire”. Láttunk már – folytatja törökországi levelét Csőregh – „nem egy képeséges embert pocsolýába esni, el nem bírván viselni a tisztesség nehéz vas-öltözetét, különösen megszigorodott, avagy megtébolýodott időkben”.

Erdei Sándor, az 1956-os írószövetség főtítkára, Tamási Lajos barátja és küzdőtársa, egészen a halálig egy szörnyű kalodában élt. Verseket várt a költőtől, isteni csodát. Ő meg barátjától várta, hogy „kelj fel és járj, tartsd magad Sándor, tartsd magad”!

Fekete Gyula „Hiányérzetünk”-et emlegeti, hogy nemcsak a fiataloknak „hiányzik Tamási Lajos az irodalmi közéletből. Emberi tisztasága kőfalakat döngető vasfejű makacssága, plebejus demokratizmusa” hiányzott akkor is és most is. Fekete Gyula is hiányzik.

Fodor András is hiányzik. Ő az elmulasztott régi beszélgetéseket szerette volna pótolni, „hiszen 1954–56 közt ugyanannak az Írószövetségnek voltam szerkesztő munkatársa”, ahol Tamási volt a títkár.

Hernádi Miklós a költői hallgatás csendjét faggatja, mikor „előzönlének a szakvak... Tamási Lajos mellett nem szégyellem, hogy írok”.

Képes Géza Tamási Lajos szűkszavúságát említi, hogy „az egyszerű munkáscsalád sarjadéka... csak olyan szót mond ki, mely mögött ércfedezet van. S ha súlyos szót mond ki, ami súlyos következményeket kavár, viseli annak minden terhét”.

Major Ottó az „olvasás” éveire emlékezik, a Magyar Írók Szövetsége drámai időszakára, az 1953 és 1956 közötti évekre. „Tamási Lajos, nagy erkölcsi bátorsággal azok mellett lépett fel, akik a forradalmi mozgalom megújulásának és erkölcsi megtisztulásának elkerülhetetlenségét hirdették.”

Mezey Katalin a költővel való személyes találkozás emlékét eleveníti fel érzéketlenül: „...kicsit zavartan jött elénk, ceignadrágban, felgyúrt ingben, fűzetlen cipőben... talán ásásból, talán kaszálásból...”

Oláh János „a kiszolgáltatott emberség egyik legmakacsabb őrzőjét” idézi Tamási alakjában.

Palotai Boris: „Néha elfog a vágy, hogy elmenjek hozzá s megkérdezzem, hogy él, min dolgozik. Kitérne a válasz elől. S én mégis megnyugodva mennék haza. Talán füttyöresznék is útközben.”

Nincs már az élők sorában Schuch János szerszámlakatos sem. Ő a hatvanas évek elejét idézi, az Olvasó Munkás Klub létrehozásnak időszakát. Tamási őt is írásra biztatta, ahogy több tehetséges csepeli munkást. A felejthetetlen Szentpéteri Zsigmond öntő drámai életének „igazán igaz emberét” Árgyélusnak látja, az álmok királyának. „Ma is emlékszem arra a kis jelenetre, amikor elvittem hozzád egy versemet. Elolvasása után fölemeltem fejed a papírlapról, s miközben arcod minden pórusán átvilágított a tetszés, azt mondtad: Az anyád. Hirtelen kivilágosodott körülöttem minden... egész lényedből sugárzott a bizalom, a reménykedés derüje.” Műhely-fűzetének bemutatójára Szentpéteri így emlékezik: „Ítéletet mondtál róla a barátság szavaival. Ez a munkás tud írni – mondtad, s nekem ez elég volt.”

Sipos Gyula és Vészi Endre egy-egy költeménnyel köszönti az akkor hatvanéves költőt. Hol vannak már ők is!

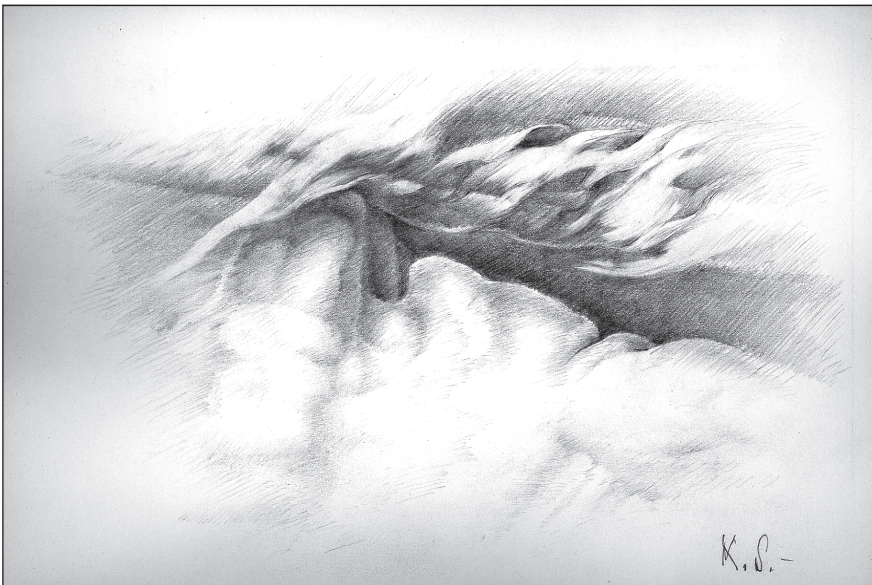
Lezsák Sándor méltó versben emlékezik a forradalomra: „Apám arcát keresem... / Igen, ott volt / a tüntető tömegben, / a Boráros téren, Csepelen... / a körúton, utcákon, / tereken – / Az 56-os képeken / évek óta nagyítóval / Apám arcát keresem / Tudom, az a kép is / keres engem / Apám arca is keres engem –”

Tamási Lajos költészetéről (1923. január 1. – 1992. november 26.) G. Komoróczy Emőke hiteles, lényeglátó, a kötet verseinek hátterét feltáró tanulmányának már a címe is megvilágosító erejű: „Nincs sehol megoldás, csupán a vállalt sorsban.” Megírja Tamási Lajos sorsát a 20. század második felének történelmében, a kirekesztés és az irodalompolitika összefüggéseit, közben megsejthetjük, hogy mit, mennyit és miért bír el a hűséges lélek. „Tamási költészetének nemcsak aktuálpolitikai jelentősége volt ’56-ban, nemcsak a korszak egyik legfontosabb »robbantó« versét írta meg – költészete azért is a legjelentősebbek közé tartozik, mert ő soha, egyetlen pillanatra sem kötött alkut a véres, majd a »puha« diktatúrával, s különállásával mintegy felki-

áltójelként magasodott a kor fölé: »nem ezt akartuk!« – hirdette jelenlétével; mi egy szabad, független, demokratikus Magyarországon gondolkodtunk, anno 1956. És haláláig nem adta fel a szabad, független, demokratikus Magyarország eszméjét. Ha élne, bizony ma sem lenné helyét a »civódó« érdekcsoportok s az egyre inkább elszegényedő, kiszolgáltatott nemzet és az egyre jobban gyarapodó »oligarchia« szomorú párharcában».

Kritikusaink nem sietnek Tamási Lajos költészetét népszerűsíteni. Vajon milyen mélyen rejlik okai lehetnek ennek is? Egyedül G. Komoróczy Emőke írt forrásértékű tanulmányt költőnkéről, nem véletlenül, hiszen az ő gondolkodásának és vizsgálódásainak középpontjában az ember morális forradalmának programja áll, Kassák Lajossal az élen. Tamási Lajos ebben is Kassák példáját követte. *Küzdelem* című versében Tamási 1958-ban végérvényessé emelte emberi és költő mércéjét, amelyhez mindvégig ragaszkodott. „Valahol testvérem van, tudom én, ki / előttem jár, megáll és visszaint, / szid, bátorít, riaszt és harcol értem, / testvérem szív és gondolat szerint, // s ki jól tudja, hogy nincs sehol megoldás, / csupán a vállalt sorsban.” Az ő magatartása erre épült. Költészete „egy tiszta, makulátlan emberarcot rajzol ki az utókor előtt – az örökké vérző Bárány fehérségével és ártatlanságával. Ez teszi költészetét maradandóvá a múlt időben...”

Hálás vagyok a sorsnak, hogy Tamási Lajos legszebb verseinek könyvét G. Komoróczy Emőkével állíthattam össze. Erre 25 évvel a költő halála után kaptunk lehetőséget. A Hét Krajcár Kiadó kötetét a forradalom és szabadságharc hatvanadik évfordulóján, 2016. október 24-én mutattuk be a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Zsúfolásig tele volt a terem. De azóta változatlanul néma csend.

Hódolat Michelangelónak